

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

охайність, вихованість, доброзичливість. Усі вони пов'язані з увагою, добрим ставленням до оточуючих людей в міжособистісному спілкуванні.

Хороші манери, дотримання норм етикету, вихованість споконвічно цінуються й шануються, бо за ними стоять глибока духовність, багатий внутрішній світ людини. Треба мати міцні звички, щоб їх додержуватися. Та найголовніше – потрібно хотіти бути вихованим.

1. Бех І.Д. Психологічні резерви виховання особистості / І.Д.Бех // Рідна школа. – 2005. – №2. – С. 11 – 13.

2. Карпова Н.Л. Международная конференция по психологии общения / Н.Л. Карпова // Вопросы психологии. – 2001. – №1. – С. 14 – 17.

3. Костів В.В. Методологічні засади базової

культури особистості / В.В. Костів // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2002. – Вип. III. – С. 5 – 6.

4. Орбан-Лембрик Л.Б. Спілкування як соціально-психологічний феномен / Л.Б. Орбан-Лембрик // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Вип. 8. – Ч. 1. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 3 – 10.

5. Слаквас С.П. Психология малой группы: Учебное пособие для вузов / Под общей редакцией И.Я. Рябовой, С.Н. Путилиной. – М.: Издательство “Экзамен”, 2004. – 160 с.

6. Тернопільська В.І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження: монографія / В.І. Тернопільська. – Житомир: вид-во ПП “Рута”, 2008. – 303 с.

7. Шулигіна Р.А. Спілкування як вагома складова соціальної адаптації особистості // Наукові записки КУТЕП: Щорічник / Ред. кол.: Пазенок В.С. (голова) та ін. – К.: Знання України, 2003. – Вип. 3. – С. 499 – 507.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2015

УДК 37.03 (4)

Оксана Бялик, докторант, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розкрито передумови розвитку статевого виховання учнів, що вплинули на становлення сучасної системи виховання молоді.

Ключові слова: статево виховання, учнівська молодь, суспільно-історичні передумови, періоди становлення і розвитку системи статевого виховання.

Лит. 10.

Оксана Бялик, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры общей педагогики, педагогики высшей школы и управления
Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тичины

ОБЩЕСТВЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ПОЛОВОГО ВОСПИТАНИЯ УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

В статье рассматриваются предпосылки развития полового воспитания учащихся, что повлияло на становление современной системы полового воспитания молодежи.

Ключевые слова: половое воспитание, ученическая молодежь, общественно-исторические предпосылки, периоды становления и развития системы полового воспитания.

Oksana Byalyk, Doctoral Student, Ph.D. (Pedagogy), Docent of
General Pedagogy, Pedagogy of of Higher School and Management
Uman State Pedagogical University by P.Tychyna

SOCIAL AND HISTORICAL PRECONDITIONS OF SEX EDUCATION OF YOUTH STUDENT

In the article the preconditions for the development of sex education students that influenced the establishment of a modern system of sex education for young people were revealed.

Keywords: sex education, students, socio-historical background, periods of formation and development the sex education.

Постановка проблеми. Питання статі цікавило людство протягом усієї історії його існування, а витоки сучасного

статевого виховання знаходять свій початок з кінця XVIII століття.

Вивчення досвіду статевого виховання

показує, що процес його становлення і розвитку носив конкретно-історичний характер та прямо залежав від розвитку суспільства, його уявлень про норми статевої поведінки, конфесійних особливостей, сукупності культурних, соціально-політичних, економічних та інших реалій, від рівня розвитку наукових уявлень тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблеми статевого виховання молоді викликає значний інтерес та знайшло своє відображення в численних психолого-педагогічних дослідженнях. Питаннями формування культури сексуальної поведінки займалися Т. Говорун, Л. Мороз, В. Оржеховська, О. Шарган. У наукових дослідженнях вітчизняних учених вивчалися такі аспекти цієї проблеми: теоретичні основи статевого виховання – В. Каган, А. Петровський, Л. Слинько; проблема формування у молоді моральних основ сімейного життя – Л. Верб, Є. Ільїна, В. Кравець. Питання дитячої та юнацької сексуальності піднімалися С. Голодом, В. Нагаєвим, Д. Колесовим, Н. Сельверовою, І. Коном та іншими дослідниками.

Не залишається дана проблема й поза увагою вчених-науковців зарубіжних країн, зокрема європейського регіону, якими накопичений значний науковий доробок щодо здійснення статевого виховання та розробки практичних методик у цій сфері, які є досить цінними. Так, дану проблему досліджували науковці Й. Зенде, К. Бах, Г. Грассель, Б. Швенке та ін. (Німеччина); В. Брейнак, Г. Венглярчик, В. Оконь та ін. (Польща), А. Кларк, К. Джексон, П. Махоні, Дж. Салісбері, К. Скелтон та ін. (Об'єднане Королівство); Т. Бартс, О. Контула, Д. Сандбі та ін. (Скандинавські країни).

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття суспільно-історичних передумов статевого виховання учнів, що вплинули на становлення сучасної системи статевого виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Аналіз проблеми статевого виховання в історії педагогічної науки дає підстави стверджувати, що у давні часи статево виховання виступало переважно окремим аспектом морального виховання. Саме поняття “моралі”, “моральності” та “моральної підготовки дітей та молоді до подружнього життя” виступало в поєднанні із статевим вихованням. Народна мудрість вчить, “моральна підготовка молоді до дорослого життя найкраща така, що протікає в контексті повсякденного життя самої сім'ї, шляхом безпосереднього прикладу батьків, їх взаємин, а дошлюбна підготовка в українському

родинознавстві зводиться до створення міцної, здорової, щасливої сім'ї, що не знає чвар і розбрату, а тим більше розлучень” [8].

Давню традицію має проблема статевого виховання молоді в Росії та Україні. Першооснови статевого виховання були закладені в народній педагогіці, що впродовж віків виробляла таку систему виховання, яка максимально враховувала самобутність і національні риси народу.

Здавна у процесі статевого виховання хлопчиків знайомили з “Кодексом лицарської честі”, що включало любов до батьків, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини; готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей; підкреслено шанобливе ставлення до дівчини, жінки, бабусі; непохитну вірність принципам народної моралі, духовності; вміння скрізь і всюди чинити благородно, виявляти лицарські чесноти; турботу про розвиток національних традицій, звичаїв, обрядів, бережне ставлення до рідної природи, землі [3].

Використання надбань народної педагогіки у вихованні майбутніх чоловіків і жінок, у якій закладено великий духовний потенціал українського народу, відображені у народній мудрості про жіночу вроду, чоловічу вдачу, людську гідність, у стосунках батьків і дітей, у вимогах до моральної поведінки юнаків і дівчат перед одруженням і в шлюбі, ідеалом чого була повна сім'я, рідна домівка, родинне вогнище. Народна мудрість у піснях, прислів'ях, приказках утверджує важливу роль сім'ї у житті кожної людини, так як “без щастя сім'ї – нема щастя на землі”, тому то віками складалися народні традиції, спрямовані на виховання культури міжстатевих взаємин хлопця і дівчини, їх взаємопізнання, спілкування.

В Українському народному календарі є безліч народних свят, де молоді люди знайомилися, відпочивали, створювали пари. Одним із таких свят було “свято Івана Купала – свято краси, молодості, кохання та спілкування парубка і дівчини. Молодь гуляла всю ніч: біля річки святково вдягнені, особливо привабливі, вони співали пісень, палили вогнище, перестрибували його, взявшись в парі за руки, мріяли про судженого і закликали долю” [3].

Заслужують на увагу думки відомого українського педагога Г. Ващенка, який у своїй праці “Виховний ідеал” розкриває загальнонародські і національні цінності, які пропонує покласти в основу виховання української молоді, формування сім'янина. Проаналізувавши історію становлення виховного ідеалу в українському народі,

Г. Ващенко розглядає проблему статевої моралі та здорового побуту і зазначає, що “на високому рівні стояли у наших селах родинні відносини і статеві мораль. Наші хлопці, а особливо дівчата, виявляли високу стриманість, а випадки порушення дівочої честі були в нас надзвичайно нечастими. При цьому дівчина, що порушила чистоту моралі, ставала предметом найсуворішого осуду від односельців, ставилися до неї з великим презирством” [2, 225].

Цнотливість нареченої цінувалася дуже високо, а легковажності дівчини не було виправдань. Висміюючи її поведінку (“Цілувала, а кого, і сама не знала”, “Як не дівка, то йди до дідька”), народ в той же час уболівав за зламану дівочу долю дівчини, а поведінка парубка, який збездичив дівчину, осуджувалася. Тому-то, незайманість дівчат і порядність хлопців вважалися визначальними моральними якостями, що започатковували чесні стосунки між подружжям [8].

Цінним внеском відомого російського педагога П. Блонського у сферу виховання молоді є розробка ним питань статевого розвитку і статевого виховання дітей та підлітків, наукова інтерпретація таких питань, як сексуальні переживання хлопців і дівчат різного віку, їх вплив на статево життя в зрілому віці, психологія кохання, перше кохання та ін. [1].

“Образ, ідеал родини повинен засісти в душу глибше, опинитися вище від потреб сексуальності, які згодом розвинуться. І для цього, – зауважує К. Ушинський, – самим батькам треба бути в душі цілком чистими” [10]. В той же час, Г. Ващенко вважав, що сьогодні “кожний українець мусить бути моральним у душі української традиційної моралі” [2, 36]. Відповідно до християнської традиції, у шлюбі завжди має бути присутньою третя особа – особа самого Творця [2, 110].

Водночас, як трактує народна педагогіка, статево виховання в родині повинно постійно оберігати “межу сорому”, на що нам вказує сама природа. “Сором – це не ознака провінційності чи примітивізму, це ознака непорушеної живої душі, це – якість природовідповідна. Кому не соромно висловлювати непристойні речі перед дитиною, той має бути усунутий від виховання, як найбільша зараза”, – переконаний К. Ушинський [10].

Перші спроби наукового осмислення проблеми статевого виховання ми спостерігаємо в останні десятиліття існування царської Росії.

Важкі умови життя населення, його урбанізація; зміна суспільних уявлень про мораль,

моральність і стосунки статей; ослаблення морального впливу церкви; ідеологічна та моральна криза сім’ї; низький рівень освіченості населення; руйнівний вплив літератури, що пропагувала нові погляди на взаємини чоловіка і жінки та неувага школи до питань статевого виховання учнів актуалізували проблему статевого виховання обставинами в Росії на межі XIX – XX століть [7].

Все це не могло не турбувати як суспільство в цілому, так батьків і педагогів зокрема. Крім цього, розвиток медицини, психології, біології того періоду дозволив істотно розширити рамки статевого виховання, підійти до цього процесу комплексно, а не тільки з морально-педагогічної сторони.

Дана проблема особливо загострилася в кінці XIX – на початку XX століття, коли у зв’язку з бурхливим розвитком промисловості, руйнуванням релігійно-патріархальних устоїв, розвитком політичного іншодумства, в молодіжному середовищі набули поширення нігілістичні настрої і пов’язані з ними “передові” погляди на мораль, сім’ю і взаємини статей.

Царська Росія зіткнулася з цією проблемою значно пізніше країн Західної Європи, тому, намагаючись віднайти шляхи вирішення порівняно нової для себе проблеми, російська педагогіка спочатку звернулася до західноєвропейських напрацювань. Паралельно з ними стали з’являтися статті російських вчених, що прагнули осмислити цю проблему щодо російської дійсності.

Більшість дослідників початку XX століття [7, 39] розглядали статево виховання як систему запобіжних заходів, покликаних охороняти молодь від вульгарних, з точки зору моральності, вчинків, розвивати почуття сором’язливості і охайності, зміцнювати волю. Особливу роль педагоги відводили питанням участі сім’ї у статево вихованні дітей. Батькам в той період пропонувалося розвивати фізичні і духовні якості дітей, створювати в сім’ях атмосферу, що сприяла б формуванню стійких моральних принципів, виробленню довіри дітей до батьків; прагнути захистити дітей від розбещуючих джерел інформації та в делікатній і доступній формі знайомити дітей із зародженням життя, застерігаючи від необдуманих вчинків [7, 113].

Педагоги царської Росії та України вважали, що держава і суспільство повинні нарівні з батьками брати участь в статево вихованні дітей. В узагальненому вигляді вимоги до статевого виховання дітей та пропозиції щодо спільної роботи сім’ї і школи були сформульовані

в роботах Б. Лібермана, В. Половцева, у доповідях Н. Румянцева, С. Острогорського, В. Гориневського, Н. Пескова та ін.

Загальна концепція статевого виховання на початку ХХ століття була представлена в роботі Є. Лозинського “Нові проблеми виховання”, де педагогом була сформульована гігієна цнотливості, покликана сприяти правильному статевому вихованню дитини [5].

Статеве виховання Росії перших десятиліть ХХ століття передбачало протидію ранньому статевому життю дитини, роз’ясненню статевого питання залежно від рівня її розвитку, ставлення до його душевних переживань. Більшість педагогів цього періоду були переконані, що невід’ємним компонентом статевого виховання повинні бути статеве просвітництво і фізичне виховання. У питанні статевого виховання педагогами вперше була виділена медична складова, що передбачала бесіди про безпеку проституції, онанізму та венеричних захворювань, проведення пропедевтичних лікарських оглядів дітей [7].

Пріоритет у розв’язанні даної проблеми початку ХХ століття належав європейським ученим, які розглядали статевої інстинкт як сукупність спадкових і набутих якостей. Сама ж проблема носила комплексний характер і вирішувалася спільними зусиллями педагогів, лікарів, психологів, соціологів та представників церкви. У даній співдружності педагоги займалися питаннями статевої освіти дітей, намагалися відгородити молодь від літератури, що проповідує сексуальну свободу, ставили ефективність статевого виховання в залежність від формування вольових та моральних якостей й соціального оточення. Дискусійними в той період залишалися питання доцільності регулювання церквою інтимного життя і впливу спільного навчання дітей на їх статевої розвиток [7, 82].

На межі ХІХ – ХХ століть в дореволюційній Росії сформувалося кілька підходів до статевого виховання дітей: релігійно-аскетичний, що розглядав інтимні стосунки лише з точки зору продовження людського роду; медичний, який акцентував увагу на фізичному здоров’ї дитини: особисту гігієну, правильне харчування, боротьбу з венеричними захворюваннями, статевої стриманості до повного статевого розвитку, занять спортом; психологічний, що зосередився на питаннях вивчення індивідуалізації та диференціації статевого розвитку як основи ефективного статевого виховання; власне педагогічний, представники якого розробили

“гігієну цнотливості”, що включала фізично-гігієнічну та морально-виховну складові й передбачала спільне рішення школою і батьками завдань статевого виховання [7, 87].

Крім того, в цей період окремі практичні рекомендації в сфері статевого виховання знайшли застосування й у школах. Так, в гімназіях і повітових училищах стала приділятися увага вирішенню питань взаємини статей в процесі морального виховання учнів; в програми навчання були введені заняття гімнастикою, які сприяли б статевої стриманості; крім того, активізувалася освітня робота з гігієни та анатомії людини з метою формування в учнів наукових уявлень про розмноження живих істот як природного акту [4].

Саме на початку ХХ століття проблема статевого виховання дітей і молоді стала предметом окремих наукових досліджень у контексті рефлексології та педології. Особлива увага цим питанням приділяється у першій половині ХХ століття.

Аналізуючи праці відомих вчених того періоду, нами виявлено наукові та суспільні передумови розвитку проблем статевого виховання школярів у вітчизняній педагогіці кінця перших двох десятиліть ХХ століття, насамперед, фрейдизм, складовою якого є теорія дитячої сексуальності, за яким визнавалось, що дитина сексуальна від народження і з перших років життя поступово опановує різні грані сексуальних переживань; нові сімейно-шлюбні стосунки на основі марксистської концепції; феміністичний рух, що призвів до процесів емансипації, широкого включення жінок до суспільно-політичного життя та відкрив нові можливості на ниві освіти й виробництва [4].

З’ясовано, що в цей період виходять у світ праці західних учених К. Геллера “Статеве питання і школа” (1908); А. Моля “Статеве життя дитини” (1909) та ін., які були перекладені російською мовою та значною мірою вплинули на розвиток підходів до проблеми статевого виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії першої половини ХХ століття.

Досить жваво обговорювалися дані питання на сторінках періодичних видань “Вестник воспитания” (1903, 1906, 1909); “Русская школа” (1902), у яких переважна більшість дописувачів (А. Калмикова, Є. Лозинський, В. Половцева) вирішальну роль у статевому вихованні дитини відводила природничим наукам та сімейному вихованню.

Більшість науковців відстоювала позицію необхідності спеціальної підготовки педагогічних кадрів і підвищення рівня статевої освіти дорослих. З цією метою на сторінках педагогічних

періодичних видань й у спеціальній літературі висвітлювались поради та рекомендації батькам щодо статевого виховання дитини в сім'ї [6] та ін.

Розглядаючи питання статевого виховання школярів крізь призму педологічної науки, встановлено, що найбільш повно теоретичні аспекти цієї проблеми представлені у науковій спадщині вченого-педолога А. Залкінда “Статеве питання з комуністичної точки зору” (1924), “Статеве виховання юних піонерів” (1928) та ін. На думку вченого, ефективність системи статевого виховання дітей та молоді залежить від дотримання основних принципів, таких як: єдності навчання і виховання; системності; врахування вікових особливостей дитини та ін.

У першій половині ХХ століття актуалізувалася потреба практичної реалізації завдань статевого виховання школярів перед громадськістю і школою через значний вплив соціальних чинників та явищ (дитяча безпритульність та бездоглядність, що призводили до проституції, раннього початку статевого життя, статевої розпусти, поширення венеричних захворювань тощо).

Звернення педагогів, педологів та вчителів-практиків цього періоду до необхідності введення спеціальних програм статевого виховання до навчальних планів шкіл, гальмувалась через складність та особистісно-інтимний характер проблеми, неостатнє обізнаність учителів з питань статевої сфери, відсутність підготовлених педагогічних кадрів щодо розв'язання порушеної проблеми.

Вирішення даної проблеми, як з'ясовано, в офіційній педагогіці вбачалося у спільному навчанні та вихованні хлопчиків і дівчаток (спільна праця та ігри, участь у революційних та шкільних святах, активне залучення дівчат до органів шкільного самоврядування, диспути про кохання, сім'ю та шлюб при соціалізмі), сприяли формуванню культури статевої поведінки молодої людини.

Як стверджують науковці, статеве виховання школярів у сім'ї визначалося, з одного боку, релігійно-християнською традицією, родинно-побутовою культурою, національно-етнічною обрядовістю, а з іншого – руйнацією патріархальних відносин внаслідок пролетаризації сім'ї, процесів емансипації, піднесення ролі жінки в суспільстві, що істотно змінювало усталені стереотипи статевої соціалізації та їх ідентифікації [4; 7].

Питання статевого виховання неодноразово порушувалося й у педагогічній науці 50–60 років ХХ століття паралельно у Росії та Україні. Слід

наголосити, що важливе значення мали доробки відомих педагогів А. Макаренка та В. Сухомлинського.

Проблемі статевого виховання значну увагу приділяв А. Макаренко, який вважав, що правильне статеве виховання дитини – це, передусім, формування культури особистості, виховання в ній майбутнього сім'янина, виховання глибокої поваги до жінки. Мета ж статевого виховання, на думку відомого педагога, – полягає у вихованні дітей так, аби вони ставились до кохання як до глибокого і серйозного почуття, щоб своє кохання і щастя вони реалізували у власній сім'ї. Культура любовного переживання неможлива без гальмування, організованого в дитинстві, а статеве виховання повинно полягати у вихованні тієї інтимної пошани до питань статі, що називається цнотливістю [6].

Крім того, педагог зауважував, що “сили любові можуть бути знайдені тільки в досвіді нестатевої людської симпатії. Хлопець ніколи не буде кохати своєї нареченої та дружини, якщо він не любить своїх батьків, товаришів, друзів. І чим ширша сфера цієї нестатевої любові, тим благодійніша буде і статева любов” [6, 246].

Загальновідомі слова А. Макаренка про те, що, виховуючи в дитини чесність, працездатність, щирість, звичку говорити правду, повагу до інших людей, до її переживань та інтересів, тим самим виховують її у статевому відношенні. У період статевого дозрівання підлітків, на думку педагога, особливо необхідний душевний контакт з батьками. Недопустиме “шпигування”, підозріле ставлення до різностатевої дружби, що зробить дитину замкненою, скритою.

Заслужують на увагу думки видатного українського педагога В. Сухомлинського про те, що головна мета виховання дитини в сім'ї і школі – підведення її до здобуття щастя, передусім зробити бажання дитини морально виправданими, морально обґрунтованими, заслуженими. Ще у 50-х роках ХХ століття великий педагог наголошував: “Щоб запобігти бідам і помилкам сімейного виховання, потрібно вже в стінах школи морально готувати хлопчиків і дівчаток бути чоловіком і дружиною, батьком і матір'ю своїх дітей, перш за все, розтлумачуючи дитині питання кохання і дружби, відкриваючи те, що їй важко збагнути і поки ще не треба знати. Тому потрібно прищеплювати переконання: найдорожче в житті – це людина, найвища цінність – давати щастя іншій людині” [9, 124]. Вперше у вітчизняній педагогіці, “ідеологічно зашореній і сексуально табуованій”, ним ставилося питання про

доцільність і необхідність статевого виховання дітей і було виділено ряд завдань: оволодіння позитивним досвідом моральних відносин між статями, формування морального ідеалу сімейного життя, формування моральних переконань, на яких ґрунтується кохання, шлюб, сім'я тощо; крім того, виховання вміння бути господарем власного почуття, переконаність, що початок статевого потягу, це ще не справжнє кохання, і тільки тоді вступати у статеві стосунки, коли уже духовно та морально дитина дозріла до цього, а також є готовність та бажання стати батьками [9].

У вирішенні складних завдань формування взаємин дітей різної статі В. Сухомлинський надавав великого значення збагаченню духовного світу хлопця і дівчини, гармонії, їхній взаємоповазі, виробленню культу матері, жінки. Цінними є поради, що були зроблені дівчині – бути розбірливими і перебірливими, застерігаючи, що “статевий потяг – це ще не кохання, це нездоланна інстинктивна сила, яка тягне юнака до дівчини, а дівчину до юнака. Якщо немає нічого, крім статевого потягу, то не варто поспішати із подружнім життям” [9].

В юності, як вважав В. Сухомлинський, потрібно пройти школу материнства для дівчаток і батьківську школу для юнаків, “... справа це важка, але потрібна, бо виховання гарної матері, гарного батька – це, по суті, вирішення половини всіх завдань школи” [9, 201 – 221].

Говорячи про методику статевого виховання, однією з умов успіху у цій справі відомий педагог вважав чуйність і глибоку повагу вчителя до внутрішнього світу дитини. Також він писав, що школа не робить найголовнішого, що має робити, – не вчить жити ... Головне в житті тих, кого ми учимо і виховуємо, – це творення людини. Обов'язково вчити хлопчика поважати і любити дівчину та добиватися того, щоб хлопчики та юнаки отримували задоволення від того, що вони приносять радість дівчатам [9, 126].

Здійснивши ретроспективний аналіз проблеми статевого виховання різних країн та з'ясувавши його суспільно-історичні передумови, нами виділені наступні періоди становлення і розвитку системи статевого виховання:

- релігійний (християнський) період – з XVIII до XX століття, статево виховання формується під впливом релігії, її провідних ідей та поглядів;
- прогресивний період – початок XX століття – до кінця 30-х років XX століття;
- консервативний період – кінець 30-х – початок 60-х років XX століття;
- період впливу “сексуальної революції” – 60 – 80-ті роки XX століття;

- сучасний період – кінець XX – початок XXI століття – період становлення та інтенсивного розвитку системи статевого виховання.

Релігійний період характеризується поширенням традиційних християнських цінностей, за яких сексуальна активність слугувала лише для продовження роду. В даний період засуджувалося зниження авторитету церкви, що призводило до втрати цінностей у суспільстві, а сексуальність вважалася великою загрозою для молоді. Саме тому заперечувалася сексуальна просвіта в школах і відбувалося придушення сексуального інстинкту в представників обох статей.

Традиційно-православне християнське статево виховання, яке було поширене в Україні та Росії виходить з тези про домінування духовного над тілесним, що передбачає дотримання поглядів про необхідність виховання в людині стриманості, контролю над власними статевими та іншими інстинктами, здатності її до певного самоподолання в цій сфері, й нарешті, розвитку вродженої в людини сором'язливості. Відповідно до християнської традиції, у шлюбі завжди має бути присутньою третя особа – особа самого Творця.

На початку XX століття й до кінця 1930-х років виділявся прогресивний період розвитку системи статевого виховання, що характеризувався визнанням сексуального бажання, якщо воно не загрожує певним суспільним традиціям, та допустимістю сексуальної активності молоді, проте лише у тривалих стосунках із постійним партнером.

В офіційній педагогіці зазначеного періоду визнавалася виключна роль марксистсько-ленінського вчення, основними ідеями якого був суспільно зумовлений зв'язок сексуальності та моралі; необхідність введення статево виховання до загального процесу виховання особистості; виховання моногамного партнерства, шлюбу та сім'ї є основою статевого виховання; сприяння рівноправності статей; основою шлюбу має бути кохання, використання контрацепції є адекватним засобом у плануванні сім'ї.

Значна увага приділялася питанням необхідності спеціальної підготовки педагогічних кадрів для вирішення завдань статевого виховання; потребі підвищення рівня статевої просвіти дорослих; підкреслювали важливість взаємодії сім'ї, школи та громадських організацій у процесі статевого виховання дітей і молоді.

На відміну від релігійного та прогресивного періодів, консервативний період характеризувався тим, що статево виховання визнавало потребу

виховання людини як сексуальної істоти, що вимагало створення відповідної програми статевого виховання, при цьому роблячи акцент на таких консервативних цінностях і нормах, як дошлюбна цнотливість, прагнення шлюбу, вірність, готовність до створення сім'ї та визнання рольового поділу праці (дівчини як майбутньої господині, відповідальної за сім'ю, хлопця як майбутнього годувальника).

Саме в даний період було призупинене питання щодо статевого виховання в школі, яке, як вважалося "недоцільним", так як сексуальні можливості необхідно розкривати якнайпізніше та утримувати молодь від сексуальних контактів до шлюбу.

На початку 60-х років ХХ століття виділяється період впливу "сексуальної революції", який триває до кінця 80-х років ХХ століття. Саме в цьому періоді активізувалася робота об'єднань, організацій для надання допомоги молоді у питаннях сексуального характеру з метою уникнення масового поширення СНІДу та венеричних захворювань, що передаються статевим шляхом, збочень на статевому ґрунті тощо.

Відбувається поступове становлення сучасної системи статевої освіти, де з ініціативи працівників освіти статево виховання почало здійснюватися у підлітковому віці, під час вивчення природничих дисциплін й було частково інтегровано у інші навчальні предмети.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Сучасний період становлення та розвитку системи статевого виховання, що розпочався з кінця ХХ століття, визначається плюралізацією сімейних форм життя, сексуальним самовизначенням молоді через готовність підтримати дітей у їх статевому розвитку, сприяння рівноправності хлопця та дівчини (чоловіка та жінки). Чітко виділяється ряд аспектів статевого виховання, що є основними складниками сексуальності у виховному процесі:

біологічний – ознайомлення молоді зі особливостями статі, їх функціями; соціальний – навчити дітей і молодь говорити про "це", тематизувати задоволення у взаємозв'язку із сексуальністю, спрямованою на партнера; комунікативний – охоплює невербальну, тілесну й мовну комунікації. Саме це, на думку науковців-сучасників, сприяє розвитку самовизначення і самовпевненості, індивідуальному розвитку особистості та дасть змогу молодій людині реалізуватися у міжлюдських стосунках.

1. Блонский П.П. *Очерки детской сексуальности // Избранные педагогические и психологические произведения.* – Т. 1. – М.: Педагогика, 1979. – С. 202 – 277.

2. Ващенко Г. *Виховна роль мистецтва / Ващенко Г. – Твори. Том 4. Праці з педагогіки та психології.* – К.: "Школяр" – "Фада" ЛГД, 2000. – С. 196 – 256.

3. *Кодекс лицарської честі // Козацька педагогіка.* – К.: Дніпро, 1990. – 36 с.

4. Кравченко Т.В. *Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20 – 30 років ХХ століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Т.В. Кравченко.* – Кіровоград, 2009. – 20 с.

5. Лозинский Е. *Новые проблемы воспитания Текст. / Е. Лозинский. Т. 1. Религия. Нравственность. Сексуальное воспитание.* – СПб., 1912. – 287 с.

6. Макаренко А. *Книга для батьків: лекції про виховання / А. Макаренко.* – Твори в 7 т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1954. – 382 с.

7. Міжева С.Р. *Проблеми полового виховання отечественной школе и педагогике конца XIX начала XX веков: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Светлана Руслановна Мижева.* – Ставрополь, 2011. – 138 с.

8. Скуратівський В.Т. *Місяцелік: Укр. нар. календар / В.Т. Скуратівський.* – К.: Мистецтво, 1992. – 208 с.

9. Сухомлинский В.А. *О воспитании / В.А. Сухомлинский.* – М.: Изд-во полит. лит-ры, 1975. – 271 с.

10. Ушинський К.Д. *Теоретичні проблеми виховання / К.Д. Ушинський.* – Вибрані пед. твори. В 2 т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т. 1. – С. 9 – 191.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2015

"Вчіться у вчора, живіть сьогодні, сподівайтесь на завтра. Головне – не припиняти задавати питання ... Ніколи не втрачайте священної допитливості".

*Альберт Ейнштейн
один із засновників сучасної теоретичної фізики,
лауреат Нобелівської премії з фізики,
громадський діяч-гуманіст,
який відкрив теорію відносності, квантову теорію фотоефекту*

